

Sara Stanišić¹

PRIVREDNE PERFORMANSE BOSNE I HERCEGOVINE KAO MOTIV ZA STRANO DIREKTNO ULAGANJE MULTINACIONALNIH KOMPANIJA

Apstrakt: Kompanija razmatra mnoge faktore prilikom donošenja odluke o stranom direktnom investiranju. Karakteristike jedne zemlje mogle bi biti motiv za strano direktno investiranje koje će doprinijeti povećanju dobiti multinacionalnih kompanija. Imajući u vidu privredna kretanja, kao i visinu ostvarenih investicija u Bosni i Hercegovini, postavlja se pitanje na osnovu kojih faktora strani investitori donose odluku o realizaciji ulaganja u BiH. Odgovor na ovo pitanje pokušaćemo dati sagledavanjem trenutne privredne klime u BiH, kao i analiziranjem provedenih istraživanja o motivima stranih investitora za strano direktno investiranje u BiH. Dobijeni rezultati ukazuju na to da strani ulagači vide BiH kao povoljnu destinaciju za strana ulaganja, te da treba biti optimističan u pogledu priliva stranih direktnih investicija u narednom periodu. BiH je atraktivna za strane investitore zbog geografskog i strateškog položaja, potencijala domaćeg tržišta, postojećih resursa i logistike, te iskustva i tradicije koju BiH ima u određenim granama industrije.

Ključne riječi: multinacionalna kompanija, strane direktne investicije, motivi, privredne performanse, BiH.

ECONOMIC PERFORMANCE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AS A MOTIVE FOR THE FOREIGN DIRECT INVESTMENT OF MULTINATIONAL COMPANIES

Abstract: A company considers many factors when deciding on foreign direct investment. The characteristics of a country could be a motive for foreign direct investment that will contribute to increasing the profits of multinational companies. Having in mind the economic trends, as well as the amount of realized investments in Bosnia and Herzegovina, the question arises based on what factors foreign investors decide on the realization of investments in Bosnia and Herzegovina. We will try to answer this question by looking at the current economic climate in Bosnia and Herzegovina, as well as by analysing the conducted research on the motives of foreign investors for foreign direct investment in Bosnia and Herzegovina. Obtained results indicate that foreign investors see Bosnia and Herzegovina as a favourable destination for foreign investment and that we should be optimistic about the inflow of foreign direct investment in the coming period. Bosnia and Herzegovina is attractive to foreign investors due to its geographical and strategic position, domestic market potential, existing resources, and logistics, as well as the experience and tradition that it has in certain industries.

Keywords: multinational company, foreign direct investment, motives, economic performance, Bosnia and Herzegovina.

UVOD

"Pod stranom direktnom investicijom možemo podrazumijevati svaki oblik ulaganja u određenu kompaniju, odnosno svaki oblik finansiranja neke kompanije, kojim investitor (finasijer) stiče vlasničku kontrolu nad njim." (Stojadinović Jovanović, S., 2013., str. 38) Nakon investiranja, investitor stiče vlasništvo, pravo upravljanja i kontrole nad kompanijom koju je finasirao svojom investicijom, te u skladu sa tim snosi sav rizik vezan za poslovanje i ostvarene rezultate. "Prema tome, strane direktne investicije predstavljaju unutarorganizacionu ekspanziju multinacionalnih kompanija." (Pobrić, N., 2015., str. 315)

"Prema UNCTAD-u, stranu direktnu investiciju predstavlja investicija koja uključuje dugoročni odnos i održava trajni interes i kontrolu matičnog preduzeća, rezidenta jedne zemlje, u preduzeću koje je rezident druge zemlje. Stranu direktnu investiciju čine tri komponente: vlasnički kapital, reinvestirane zarade i pozajmice." (Kozomara, J., Stojadinović Jovanović, S., 2011., str. 351) Vlasnički kapital predstavlja dio preduzeća koji kupuje strani direktni investitor u zemlji različitoj od svoje. Reinvestirane zarade čine dio zarada stranog investitora koje nisu raspoređene kao dividenda, već je to profit koji se ponovo investira. Pozajmljivanje uključuje kratkoročno i dugoročno pozajmljivanje sredstava između matičnog preduzeća i filijala, kao i između samih filijala, poznato kao intrakompanijsko (intrafirmnsko) finansiranje.

¹ Student master studija na Ekonomskom fakultetu Brčko✉ sarastanisc997@gmail.com

Kada odluči da izvrši strano direktno investiranje, kompanija postaje multinacionalna kompanija. Kompanija počinje da razmatra mogućnost ulaska na strana tržišta kada se suoči sa oštrom konkurencijom na domaćem tržištu. "Kompanija ima za cilj povećati svoj tržišni udio i, stoga, prelazi na različita strana ulaganja: (a) ako strano tržište 'nudi' bolje mogućnosti (veličina tržišta, liberalizovana privreda, tržišne perspektive itd.); (b) ako je domaće tržište (lokalno tržište, tržište porijekla kompanije) previše zasićeno; ili (c) zbog globalizacije i pritiska konkurencije, kako bi se povećala njegova prodaja i dobit." (Aristidis Bitzenis, 2009) Prije nego što odluči da izvrši strano direktno investiranje, menadžment multinacionalne kompanije mora da ispita da li bi njegova kompanija mogla da ostvari održivu konkurentsku prednost koja će joj olakšati borbu sa konkurentima na tržištu zemlje domaćina. Postati konkurentan na međunarodnom tržištu predstavlja izuzetno kompleksan cilj. Stoga, prije nego što odluči da izađe na međunarodno tržište, kompanija mora da pristupi detaljnoj analizi ambijenta, te da ispita da li bi mogla da ostvari održivu konkurentsku prednost.

Motive stranih direktnih investicija možemo posmatrati sa stanovišta kompanije investitora, sa jedne strane, i sa stanovišta zemlje primatelja kapitala, sa druge strane. U ovom radu, akcenat je stavljen na sagledavanje motiva multinacionalne kompanije za strano direktno investiranje. S obzirom na to da je primarni cilj poslovanja svake kompanije da ostvari dobit, prilikom donošenja odluke o stanom direktnom investiranju, menadžment kompanije daje primarni značaj sagledavanju determinanti koje će uticati na iznos dobiti. Determinante koje utiču na profitabilnost poslovanja kompanije i koje odlikavaju trenutnu investicionu priliku jedne države su odraz privrednih kretanja u zemlji. O privrednim kretanjima i o trenutnoj investicionoj klimi u BiH, kao i o tome da li su trenutne prilike u BiH stimulatивne multinacionalnim kompanijama za strano direktno ulaganje, biće više riječi u ovom radu.

U ovom radu, istraživački problem može se svesti na pitanje: kako karakteristike privrede BiH posmatrati u ulozi korporativnih motiva multinacionalne kompanije za strano direktno investiranje u BiH. U pokušaju da se pronađe rješenje istraživačkog problema, potrebno je odgovoriti na sljedeća dva pitanja:

1. Kakva je trenutna investiciona klima u BiH?
2. Da li su trenutne privredne karakteristike BiH motivišuće za strano direktno investiranje multinacionalne kompanije, tj. da li trenutne privredne karakteristike BiH mogu da podstaknu multinacionalnu kompaniju da se opredijeli za strano direktno investiranje u BiH?

Istraživanje se temelji na analizi podataka iz statističkih izvora i na analizi teorijskih saznanja iz literature iz oblasti stranih direktnih investicija. Namjera autora je da ukaže na privredna kretanja u BiH koja su motivišuća za multinacionalnu kompaniju, kao i na probleme koji se javljaju te smanjuju priliv stranih direktnih investicija u BiH.

1. MOTIVI MULTINACIONALNIH KOMANIJA ZA STRANO DIREKTNO INVESTIRANJE – KRATKO TEORIJSKO RAZMATRANJE

"Postavlja se pitanje: ako su strane direktne investicije najrizičniji oblik međunarodnog kretanja kapitala, zašto one doživljavaju izuzetnu ekspanziju? Načelni ili opšti odgovor je poznat: *uz veći rizik ide i mogućnost mnogo veće zarade!*" (Kovač, O., 2000., str. 281) "Strani investitor preduzima investicijske aktivnosti podstaknut različitim motivima, ali u konačnici, osnovni cilj je ostvarivanje većeg profita." (Pejaković, G., 2012., str. 340) Dvije mogućnosti za povećanje zarade multinacionalne kompanije su povećanje prihoda i smanjenje troškova. Stoga, motivi stranog direktnog ulaganja multinacionalne kompanije mogu se razmatrati upravo kroz te dvije mogućnosti.

"Motivi stranog direktnog investiranja koji su u funkciji povećanja prihoda multinacionalnih kompanija su:

- Povećanje tražnje,
- Ulazak na profitabilna tržišta
- Iskorišćenje monopolskih prednosti,
- Reakcija na trgovinska ograničenja i
- Međunarodno diversifikovanje." (Pobrić, N., 2015., str. 318)

Kompanija može uvidjeti da je njeno tržišno učešće na domaćem tržištu dostiglo potencijalni maksimum. Razlozi za ograničeni rast kompanije na domaćem tržištu mogu se naći u izraženoj

konkurenciji, nedovoljnoj kupovnoj moći kupaca i sl. U cilju očuvanja profitabilnog poslovanja, kompanija pristupa analizi inostranih tržišta da bi razmotrila mogućnost ulaska na strana tržišta na kojima postoji potencijalna tražnja za njenim outputima. Takođe, multinacionalna kompanija donosi odluku da prodaje proizvode na inostranim tržištima za koja zna, kroz iskustva drugih kompanija iz iste privredne grane, da je moguće ostvariti dobitke. Multinacionalna kompanija najčešće pokušava da uđe na nova tržišta prodajom proizvoda po cijenama koje su niže od već formiranih visokih cijena na tim tržištima. Kroz posjedovanje resursa ili vještina koje nisu dostupne konkurentskim kompanijama, kompanija otvara sebi mogućnost da postane internacionalna. Na taj način, kompanija može ostvariti diferencijalnu prednost na tržištima gdje su prisutni manje napredni resursi. Međutim, multinacionalna kompanija se susreće sa raznim trgovinskim barijerama prilikom pokušaja ulaska na inostrana tržišta. U tom slučaju, multinacionalne kompanije koriste strane direktne investicije kao defanzivnu strategiju ulaska na strana tržišta. Ono što značajno utiče na finansijsku stabilnost kompanije je mogućnost prodaje na različitim tržištima, odnosno međunarodna diversifikacija prodaje. Multinacionalna kompanija obezbjeđuje stabilnije novčane tokove i, samim time, smanjuje rizik nelikvidnosti kompanije prodajom outputa na različitim tržištima.

„Motivi stranog direktnog investiranja koji su u funkciji smanjenja troškova multinacionalnih kompanija su:

- Ostvarivanje koristi od ekonomije obima
- Korišćenje stranih faktora proizvodnje
- Korišćenje stranih sirovina
- Korišćenje strane tehnologije i
- Reakcija na kretanje deviznog kursa.” (Pobrić, N., 2015., str. 319)

Kompanija nastoji da snizi troškove poslovanje kroz ekonomiju obima tako što će smanjiti trošak po jedinici proizvoda povećanjem proizvodnje. Proširenjem poslovanja, odnosno stranim direktnim investiranjem širom svijeta, multinacionalna kompanija otvara sebi mogućnost za realizaciju ekonomije obima. Multinacionalna kompanija želi da poveća stepen efikasnosti svoje proizvodnje dislocirajući je u zemlje gdje je cijena nekog faktora niska u odnosu na njegovu produktivnost. Usljed nesavršenosti tržišta, cijene radne snage i zemljišta se značajno razlikuju među državama, te multinacionalna kompanija nastoji da locira proizvodnju na mjestima gdje su faktori proizvodnje jeftini. U cilju uštede u troškovima transporta, multinacionalna kompanija može odlučiti da organizuje proizvodnju u zemlji gdje su locirane sirovine, posebno kada planira da proda finalni proizvod kupcima u istoj zemlji. Multinacionalna kompanija često donosi odluku da uspostavi nove ili preuzme postojeće proizvodne pogone u zemljama gdje je prisutan tehnološki progres. U tom slučaju, multinacionalna kompanija dolazi do spoznaje o korištenju nove tehnologije, koju nastoji da primijeni u vlastitim proizvodnim pogonima u cilju povećanja efikasnosti proizvodnje i, posljedično, smanjenja troškova. Pored toga, još jedan od načina da multinacionalna kompanija dođe do uštede u troškovima jeste da prati kretanje deviznog kursa, te da iskoristi priliku za strano direktno ulaganje u zemlju čija je valuta potcijenjena, budući da bi inicijalni kapitalni izdatak trebao biti relativno nizak.

2. ANALIZA PRIVREDNIH PERFORMANSI BIH KAO MOTIVA ZA STRANO DIREKTNO ULAGANJE MULTINACIONALNIH KOMANIJA

Hoće li i u kojoj mjeri ekonomske karakteristike BiH uticati na tokove stranih ulaganja, ovisi o motivima stranih ulagača. Veličina tržišta se uzima kao jedna od značajnijih odrednica stranih direktnih ulaganja. Veličina tržišta predstavlja procjenu zbira vrijednosti potrošnje, investicija i izvoza. Posmatrajući period 2018.-2020. godina zbir navedene tri kategorije je 51586 mil. KM, 53684 mil. KM i 51852 mil. KM., retrospektivno po godinama. Za veća tržišta karakteristično je da povećavaju produktivnost kroz ekonomiju obima: jedinični troškovi proizvodnje imaju tendenciju pada sa povećanom količinom proizvodnje, takođe velika tržišta podstiču inovacije.

Prema podacima objavljenim od strane Direkcije za ekonomsko planiranje BiH, ekonomski pokazatelji za period 2014.-2018. godina ukazuju na stabilan rast BDP-a BiH. U navedene četiri godine, BDP je rastao po stopi koja se kretala oko 3,1%. Međutim, to je još uvijek nedovoljna stopa rasta kako bi se u svakodnevnom životu osjetio ekonomski boljitak i bolji standard građana. To nam ukazuje na nisku kupovnu moć stanovništva, što mnoge kompanije demotiviše za strano direktno ulaganje u BiH.

BDP po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći je mjera životnog standarda stanovnika BiH. Poređenja radi, BDP po glavi stanovnika korigovan za paritet kupovne moći u BiH je bio skoro na nivou trećine evropskog prosjeka EU 28 (31%).

Jedan od bitnih pokazatelja za imidž i trenutno stanje u zemlji je, svakako, i kreditni rejting, tj. ocjena jedne zemlje od strane certificiranih kreditnih agencija. Standard & Poor's je unaprijedila kreditni rejting BiH sa „B stabilni izgledi“ na „B pozitivni izgledi“. U februaru 2019. godine, agencija Moody's Investors Service je potvrdila BiH kreditni rejting „B3 sa stabilnim izgledima“. I pored unapređenja kreditnih izgleda, BiH se i dalje nalazi u grupi zemalja koje su ocijenjene kao rizične za ulaganje.

Pozitivna činjenica je da je BiH povezana sa Evropskom unijom preko svoje najduže granice sa Republikom Hrvatskom. To omogućava BiH direktnu trgovinu. Pored toga, BiH je članica CEFTA-e (Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini) od 2007. godine, čime je unaprijeđena trgovinska i investicijska politika BiH.

„Tržišne ili horizontalne strane direktne investicije javljaju se kada kompanije uspostave proizvodne pogone u inostanstvu kako bi opsluživale lokalno i regionalno tržište. S obzirom na postavljene ciljeve poslovanja multinacionalne kompanije, veličina tržišta i rast privrede zemlje domaćina ključni su pokretači stranih direktnih investicija.“ (Klaus Liebscher, Josef Christl, Peter Mooslechner, Doris Ritzberger-Grunwald 2007., str. 212)

Pojedine industrijske grane u BiH su dobro razvijene i imaju dugu tradiciju te komparativnu konkurentsku prednost. Najpoznatije industrije su metalna, drvna i tekstilna industrija. Metalni sektor u BiH uz baznu proizvodnju metala, tradicionalno je najjači i najuspješniji industrijski i izvozni sektor koji u prosjeku čini oko 34,2% od ukupnog izvoza zemlje, što mu daje veliku prednost nad drugim izvoznim kategorijama. Poznato je da polovina površine BiH pokrivena šumom, što je čini jednom od najbogatijih zemalja u regiji Jugoistočne Europe. BiH ima dugogodišnju tradiciju u proizvodnji i izvozu drvnih proizvoda. Tekstilna i kožarsko-prerađivačka industrija u BiH ima dugu tradiciju proizvodnje odjeće i obuće, visok kvalitet proizvoda i usluga, dobar međunarodni ugled kao dobavljača i proizvođača, kvalifikovanu radnu snagu sa niskim troškovima proizvodnje, teritorijalno dobro pozicionirane proizvodne kapacitete.

„Strana direktna ulaganja koja se preduzimaju u potrazi za jeftinim inputima nazivaju se vertikalnim, jer podrazumijevaju rezanje vertikalnog lanca proizvodnje i premještanje dijela na mjesto jeftinijih inputa.“ (Klaus Liebscher, Josef Christl, Peter Mooslechner, Doris Ritzberger-Grunwald 2007., str. 213) BiH je relativno bogata prirodnim resursima, kao što su voda, šumsko bogatstvo, zemljište i mineralna bogatstva. To su komparativne prednosti BiH u odnosu na druge zemlje.

Tehničko-tehnološki razvoj podrazumijeva veći stepen mehanizacije i, posebno, automatizacije rada. On omogućava kompaniji povećanje kvaliteta proizvoda i obima prodaje i sniženje troškova po jedinici proizvoda, a time i povećanje dobiti. BiH je na početku tehničko-tehnološkog progressa. To je demotivišuće za multinacionalne kompanije jer bi tehnološka neefikasnost mogla ugroziti efikasnost njihovog poslovanja.

Jedan od ključnih faktora u savremenim uslovima poslovanja je ljudski kapital. Obrazovana radna snaga ima veći kvantum znanja, veću stručnost i veće sposobnosti za prihvatanje novih tehnologija i sistema organizacije rada. Za BiH je karakteristično da obrazovna struktura radne snage, često, nije usklađena sa zahtjevima tržišta rada, te da se kompanije susreću sa nemogućnošću pronalaska adekvatnog kadra. Niska konkurentnost BiH ekonomije ima svoje korjene u niskom obuhvatu obrazovanjem, posebno u oblasti srednjeg i visokog obrazovanja, kao i u lošoj obrazovnoj strukturi kadrova i obrazovnom sistemu koji ne priprema adekvatno kadrove za moderno tržište rada. U 2019. svega 9,6% radnosposobnog stanovništva ima više ili visoko obrazovanje, dok je taj procenat radnosposobnog stanovništva sa završenom srednjom školom znatno veći i iznosi 53,5%. To pokazuje da mnogi ne nastavljaju svoje školovanje nakon stečenog srednjeg stručnog obrazovanja. Struktura upisa na fakultete ne prati razvojne potrebe BiH niti definisane globalne i EU trendove. Međutim, relativno niski troškovi rada u BiH, u poređenju sa drugim zemljama u Centralnoj i Jugoistočnoj Evropi, omogućavaju kompanijama konkurentnije poslovanje. Prema podacima Agencije za statistiku BiH, prosječna neto plata u novembru 2020. godine u BiH iznosila je 492,66 €, dok je u susjednim zemljama zabilježena nešto viša neto plata. U Srbiji je iznosila 683,61 €, u Hrvatskoj 875,03 €, dok je u Crnoj Gori iznosila 525,00 €.

Kompanija može ostvariti uštede u troškovima i na osnovu efekata u sferi fiskalne politike u BiH. U poređenju sa poreskim stopama u regionu, stope poreza u BiH su najniže. Poreske stope u BiH su sljedeće: stopa poreza na dodatu vrijednost je 17%, stopa poreza na dohodak 10% i stopa poreza na

dobit 10%. Navedene poreske stope u Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori su: 20%, 25%, 21%; 10%, 20%, 9%; 15%, 10%, 9%; retrospektivno. Navedeni podaci potvrđuju navedenu konstataciju.

Devizni kurs konvertibilne marke je vezan za euro (1 euro iznosi 1.95583 KM). Stabilna valuta osigurala je BiH najniži stepen inflacije u Jugoistočnoj Evropi. Prema podacima Direkcije za ekonomsko planiranje, stopa inflacije u 2020. godini u BiH iznosila je 0,2%, dok je u Evropi u 2020. godini zabilježena nešto viša stopa inflacije u iznosu od 0,3%, prema podacima Evropske središnje banke. Usljed krize izazvane pandemijom Covid-19 projekcije su da će stopa inflacije u Evropi u naredne tri godine rasti i preko nivo od 1%, što će značajno uticati na poslovanje kompanija, a samim tim i na strane direktne investicije.

Istraživanju koje je provelo vijeće stranih investitora, a koje je objavljeno u Poslovnom barometru 2018. godine ukazalo je na motive multinacionalnih kompanija da investiraju u BiH. Rezultati navedenog istraživanja su: geografskog i strateškog položaja (5,9), potencijal domaćeg tržišta (5,2), postojeći resursi i logistika (5,03), prethodno iskustvo u određenoj industriji/tradicija (4,7), jeftina radna snaga (4,19), jednostavan pristup sirovinama i drugim ulaznim resursima (4,14) i ostali razlozi (3,75). Na osnovu navedenog istraživanja došli smo do zaključka da multinacionalne kompanije obično investiraju u BiH zbog geografskog i strateškog položaja, potencijala domaćeg tržišta, postojećih resursa i logistike, te iskustva i tradicije koju BiH ima u određenim granama industrije. Jeftina radna snaga i jednostavan pristup sirovinama ocijenjeni su kao najmanje važni motivi za ulaganje u BiH. Navedeno istraživanje ukazuje i na to koji su najčešći rizici koji ugrožavaju poslovanje kompanije. Neadekvatna infrastruktura, siva ekonomija, vanredne takse i naknade, nepredvidivost porezne politike i politička nestabilnost su najčešći rizici. Zadatak državnih organa je da navedene rizike svedu na najmanju moguću mjeru i na taj način unaprijede privredne performanse države i stvore povoljnu investicionu klimu u BiH.

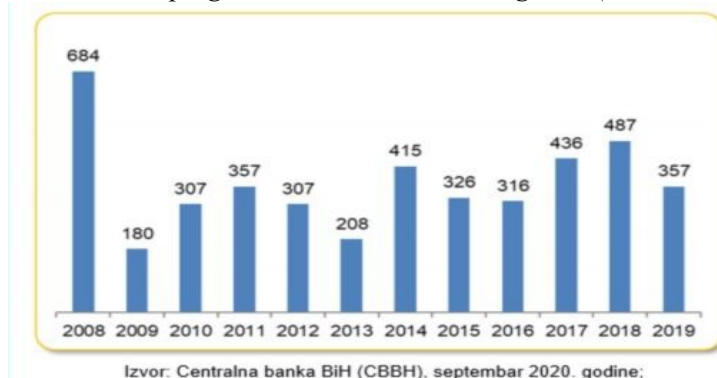
3. TREND REALIZOVANIH I OČEKIVANIH STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U BiH

Centralna banka BiH prezentuje podatke o stranim direktnim investicijama u BiH. Apsolutni iznos stranih direktnih investicija je varirao tokom posljednje decenije (od 2009. godine do 2019. godine), s tim da je najveći apsolutni iznos stranih direktnih investicija zabilježen 2018. godine. To je vidljivo na slici br. 1. Podaci Centralne banke BiH pokazuju da su strana direktna ulaganja u Bosni i Hercegovini u 2019. godini iznosila 699 miliona KM ili 357 miliona eura.

U periodu maj 1994. – decembar 2019. godine ukupne strane direktne investicije u BiH od 15,022 miliona KM su se odnosile sa 212.8 miliona KM (ili 109.8 miliona eura) na vlasničke udjele, 383.8 miliona KM (196.2 miliona eura) na zadržane zarade i 102.4 miliona KM (52.4 miliona eura) na ostali kapital.

Jedan od podataka koji bi mogao da ukaže na neke od motiva ulaganja u BiH jeste iznos stranih direktnih investicija po djelatnostima. Posmatrano po djelatnostima, najviše stranih investicija je realizovano u oblasti proizvodnje koksa i rafiniranih naftnih proizvoda (202 miliona KM), u oblasti finansijskih uslužnih djelatnosti (bankarski sektor, 154 miliona KM) i u oblasti trgovine na veliko (92 miliona KM). Uz navedene djelatnosti, značajno povećanje (preko 20 miliona KM) registrovano je za: proizvodnju i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (75.8 miliona KM), vađenje metalnih ruda (39.2), proizvodnju hemikalija i hemijskih proizvoda (27.9), proizvodnju odjeće (23.3) i gradnju građevina visokogradnje (22.7 miliona KM).

Slika 1. Iznosi SDI po godinama u Bosni i Hercegovini (u milionima eura)

Austrija, Hrvatska, Srbija, Slovenija i Holandija su zemlje koje najviše investiraju u BiH, pokazuju podaci Centralne banke BiH. Vrijednost stranih direktnih investicija zaključno sa decembrom 2019. godine iznosi: Austrija (2,723 miliona KM), Hrvatska (2,434 miliona KM), Srbija (1,998 miliona KM), Slovenija (1,084 miliona KM) i Holandija (820 miliona KM). Austrija svoj kapital najčešće investira u finansijsku djelatnost, prije svega banke, dok se Hrvatska, Slovenija i Holandija radije opredjeljuju da svoj kapital ulože u prerađivačku djelatnost. Najvrednija strana direktna investicija iz Srbije odnosi se na oblast telekomunikacija, odnosno kupovinu "Telekoma Srpske", a to je ujedno i najveća investicija u BiH. Pored navedenih zemalja, posljednjih godina registrovano je povećanje investicija iz Ruske Federacije i sa Bliskog istoka, ali i dalje najznačajniji investitori u BiH su evropske zemlje.

Prema preliminarnim podacima Centralne banke BiH za prvo polugodište 2020. godine, strane direktne investicije su manje za 46.7% u odnosu na isti period 2019. godine. Pad stranih direktnih investicija u BiH u 2020. godini, prouzrokovan pandemijom COVID 19, bio je očekivan. Strane direktne investicije u manje razvijenim državama poput BiH će biti pod dodatnim pritiskom u 2020/2021, usljed uticaja pandemije COVID 19. Pad globalnih stranih direktnih investicija u 2020. godini, kao posljedica pandemije, procijenjen je na 30-40%.

"Svjedočenja ili „uspješne priče“ stranih ulagača potvrđuju da je BiH povoljna destinacija za strana ulaganja, te da treba biti optimističan u pogledu priliva direktnih stranih ulaganja u narednom periodu. Očekivanja o povećanju nivoa stranih ulaganja bazirana su na mogućnostima za ulaganje, planu privatizacije strateških kompanija, izraženom interesu potencijalnih ulagača, kao i projektima koji su u fazi realizacije. Nažalost, pandemija COVID-19 odrazit će se na direktna strana ulaganja u svijetu i na očekivanja u vezi sa trendom direktnih stranih ulaganja u BiH."²

ZAKLJUČAK

Posmatranjem dinamike kretanja u protekloj deceniji, uočljivo je da je dolazilo do oscilacija u nivou stranih direktnih investicija u BiH. Strane direktne investicije su u prosjeku iznosile 351,6 miliona eura. Najčešći investitori u BiH su Austrija, Hrvatska, Srbija, Slovenija i Holandija. Usljed krize izazvane pandemijom Covid-19 zabilježen je pada stranih direktnih investicija u 2020. godini, s tim da se pad očekuje i u narednom periodu.

Privredne karakteristike BiH su posmatrane u ulozi motiva za privlačenje multinacionalnih kompanija da izvrše strano direktno investiranje u BiH. Privredne karakteristike kao što su geografski i strateški položaj BiH, raspoloživi resursi, jeftina radna snaga, tradicija u pojedinim granama privrede i stabilna valuta mogu se uzeti kao potencijalni motivi za strano direktno ulaganje multinacionalnih kompanija u BiH. Međutim, postoje i određene performanse u BiH koje bi mogle negativno uticati na poslovanje kompanija i zbog kojih, često kompanije izbjegavaju BiH kao potencijalnu destinaciju za strano direktno investiranje. Te performanse su neadekvatna infrastruktura, siva ekonomija, vanredne takse i naknade, nepredvidivost porezne politike i politička nestabilnost. Dodatni izazov za cijeli svijet, pa tako i za BiH predstavlja pandemija COVID-19. Stoga, neophodno je istražiti šta multinacionalne kompanije ističu kao nedostatke BiH privrede i da li bi otklanjanjem tih nedostataka one bile dodatno podstaknute za ulaganje u BiH. Zadatak kreatora ekonomskog i pravnog ambijenta je da otklone zakonske i privredne anomalije koje postoje u BiH i koje odvrćaju strane direktne investitore od ulaganja u BiH, te da poboljšaju investicione prilike u BiH.

² Vidjeti više na www.dep.gov.ba

LITERATURA

- Bitzenis, A., 2009. "The Balkans: Foreign Direct Investment and EU Accession". Ashgate Publishing Limited & Ashgate Publishing Company, England & USA.
- Kovač, O., 2000. "Platni bilans i međunarodne finansije". Centar za ekonomske studije CES MECON, Beograd.
- Kozomara, J., Stojadinović Jovanović, S., 2011. "Međunarodno poslovno finansiranje". Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Liebscher, K., Christl, J., Mooslechner, P., Ritzberger-Grünwald, D. 2007. "Foreign Direct Investment in Europe". Edward Elgar Cheltenham, UK & Northampton, MA, USA.
- Pejaković, G., 2012. "Analiza priliva direktnih stranih investicija u BiH". Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Istočnom Sarajevu.
- Pobrić, N., 2015. "Međunarodni finansijski menadžment". Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Brčko.
- Stojadinović Jovanović, S., 2013. "Strane direktne investicije kao oblik finansiranja globalne ekonomije", Bankarstvo, br. 1/2013, Udruženje banaka Srbije, Beograd, str. 34-57.
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost BiH, *Službeni glasnik BiH*, br. 9
- Zakon o prezu na dohodak Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 66/18
- Zakon o porezu na dobit Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 58/19
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 84/2004
- Zakon o prezu na dohodak Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 156/20
- Zakon o porezu na dobit Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 153/20
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost Republike Hrvatske, *NN*, 106/18
- Zakon o prezu na dohodak Republike Hrvatske, *NN*, 138/20
- Zakon o porezu na dobit Republike Hrvatske, *NN*, 138/20
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost Republike Crne Gore, *Službeni glasnik RCG*, br. 80/20
- Zakon o prezu na dohodak Republike Crne Gore, *Službeni glasnik RCG*, br. 67/19
- Zakon o porezu na dobit Republike Crne Gore, *Službeni glasnik RCG*, br. 055/16
- Agencija za unapređenje stranih direktnih investicija BiH, <www.fipa.gov.ba> (pristupljeno: 29.12.2020.)
- Centralna banka BiH, <www.cbbh.ba> (pristupljeno: 29.12.2020.)
- Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, <www.dep.gov.ba> (pistupljeno: 08.01.2021.)
- Interaktivni portal za dijasporu iz BiH <dijaspora.mhrr.gov.ba/> (pristupljeno: 19.01.2021.)
- Vanjskotrgovinska komora BiH <www.komorabih.ba> (pristupljeno: 19.01.2021.)

